

Samlet og bearbejdet af
Jacob Holm Laursen

Gamle danse fra Mandø

Fandango

Du må forme historien forsigtigt
Pia Juul

I folkedansekrede taler vi ofte om Fanø. Den lille langstrakte ø i Vadehavet har givet os skønne melodier og nogle dejlige pardanse. Det er en helt unik tradition, som de har dér, så det er med god grund, at der er et særligt fokus på Fanø. Til gengæld har nabøen, Mandø, længe stået i skyggen af storebror-øen. Det er en skam. Den lille ø, som man kan køre til og fra ved ebbe, har også nogle spændende danse at byde på. Dem zoomer vi ind på i dette hæfte.

Vi er så heldige, at der findes en række interessante kilder, der vidner om dansen på Mandø. I starten af 1800-tallet skrev øens præst, Henrik Bruun, nogle noter om livet på Mandø, hvor han også kom ind på de lokale danse og skikke.

Godt 100 år senere hørte arkivaren Grüner Nielsen om nogle mandøske folkeviser, som øboerne sang, mens de udførte en kædedans. Sådanne kædedans som vi kender den fra Færøerne - og middelalderen. Han blev inspireret til at besøge øen vest for Ribe for at indsamle viden om viser og danse på Mandø. Ofte bliver Grüner Nielsen fremhævet for sit store arbejde med at dokumentere folkeviser og danse fra Fanø, men vi skylder ham også en tak for vigtige overleveringer af dansetraditionen på Mandø.

Lad os spole tiden frem til 1970'erne, hvor der opstod en folk-bevægelse i Danmark. De dyrkede folkemusik og dans på en mere fri måde end det, man kendte fra de etablerede danseforeninger. Karen Marie og Thorkild Demuth var en del af denne bevægelse og de skabte et miljø i Seem Gamle Skole på Ribe-egnen. De besøgte også Mandø for at sanke melodier og danse. I tillæg til nyt materiale fortæller de også om de mange danse, der er gået i glemmebogen siden Grüner Nielsens besøg.

Der er stor forskel på, hvordan de tre kilder er gået til værks. Deres fokus har været grundforskelligt - og det har en betydning for dét, som de har nedskrevet og givet videre til os.

Her prøver jeg at samle trådene, så det er let at komme i gang med disse dejlige og unikke danse fra Mandø. Det har været mit mål, at beskrivelserne skal være nemme at gå til, så man kan bruge dem som en del af programmet i danseforeninger. Hæftet, som du sidder med, er mit bidrag til, at dansene ikke valser ind i glemmebogen.

Der har været tvivlsspørgsmål undervejs, og jeg har været nødt til at træffe valg. Har de mon danset hoptrin eller hopsa i Otteturen fra Mandø? Og hvad mener de med en kreds, der krummer indad, når man danser Afslutningsdansen? Jeg har gjort mig umage, når jeg har fortolket på de steder, hvor kilderne var uklare. Når man formidler noget historisk, så er man også med til at forme historien. Det kan ikke være anderledes.

Til sidst i hæftet har jeg inkluderet en udvidet kildeliste, så du selv kan gå på opdagelse i dansehistorien. Jeg håber, at dette hæfte gør dig nysgerrig på historien, og jeg håber, at du får nogle gode oplevelser med disse gamle danse fra Mandø.

God danselyst.

Indhold

Trindans

Trindans - melodi	6
Katten i sækken (trinddans)	7
Der var en skønjomfru	9
Trindans - beskrivelse 1 (1916)	11
Trindans - beskrivelse 2 (1953)	12
Trindans - beskrivelse 3 (1978)	13

Brudedanse

Første bruj'styk' (Hør min ven)	14
Anden bruj'styk'	16
Anden bruj'styk' - variation	17
Tredje bruj'styk'	18
Brudedans - beskrivelse	19

Andre pardanse

Nu ska' vi ha' en lillebitte vip (vip)	22
Hejs flaget op at vaje (vip)	23
Vip - beskrivelse	24
Mallebrok	25
Sidste dans (sønderhoning)	41

Danse for flere par

Ottetur	27
Harmonikavalsen	29
Vi går ej af dette hus (afslutningsdans)	31
Hist på pælen - melodi	33
Hist på pælen - version 1	34
Hist på pælen - version 2	38

Kilder og blindgyder

En vejviser til de kilder, der er brugt i dette hæfte	42
---	----

Trindans - melodi

2 3 4

5 6 7 8

9 10 11

12 13 14

Denne melodi finder du også i "358". Dér står den som nummer 399.

Melodien er stort set identisk med visen "Der var en skønjomfru", som du finder på side 9 i dette hæfte.

Katten i sækken (trindans)

Og kæl-ling-en stop-ped sin søn i sæk. Å - hå - hå - hå

Og så drog hun til møl - le - bæk. Fi -

lik Fi - lak. Til møl - le - bæk. Fi - lik Fi - lak Fi - lej

|: Og kællingen stoppede sin søn i sæk

- Å-hå-hå-hå :|

Og så drog hun til Møllebæk

Filik, Filak til Møllebæk - Filik, Filak, Filej

|: Den tid, hun kom til møllerens hus

- Å-hå-hå-hå :|

Da stod hr. møller og stamped' i vand

Filik, Filak stamped' i vand - Filik, Filak, Filej

|: Og hør du møller, fager og fin?

- Å-hå-hå-hå :|

Og vil du male posen min?

Filik, Filak posen min - Filik, Filak, Filej

|: Ja, hvad har du i posen din?

- Å-hå-hå-hå :|

Der har jeg rug og hvede fin

Filik, Filak og hvede fin - Filik, Filak, Filej

|: Du sæt så din sæk ved min datters seng

- Å-hå-hå-hå :

Der kommer slet ingen rotter frem

Filik, Filak rotter frem - Filik, Filak, Filej

|: Og min kære fader, I tænd nu et lys
- Å-hå-hå-hå :|
Her er en tyv udi møllerhus
Filik, Filak udi møllerhus - Filik, Filak, Filej

|: O min kære fader, I sluk dog det lys
- Å-hå-hå-hå :|
Det var en kat, han bed en mus!
Filik, Filak han bed en mus - Filik, Filak, Filej

|: Det svared' den kælling, i bænken lå:
- Å-hå-hå-hå :|
Den kat havde støvler og sporer på!
Filik, Filak og sporer på - Filik, Filak, Filej

|: O tier du ej, da får du men,
- Å-hå-hå-hå :|
I morgen du skal under møllersten!
Filik, Filak møllersten - Filik, Filak, Filej

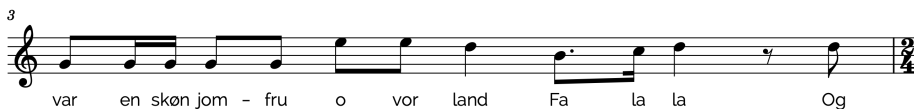
|: O ti, du kælling, du få ellers skam,
- Å-hå-hå-hå :|
I morgen du skal i vor mølledam!
Filik, Filak i vor mølledam - Filik, Filak, Filej

|: Og kællingen sank og posen fløde
- Å-hå-hå-hå :|
Og al hendes mel det blev til grød
Filik, Filak det blev til grød - Filik, Filak, Filej

|: Den møller han havde så kroget en tand
- Å-hå-hå-hå :|
Den hug han i røven drog hende i land
Filik, Filak hende i land - Filik, Filak, Filej

Hvorfor er nogle vers skrevet med grå skrift? Det er fordi det skal være tydeligt, hvor jeg har tilføjet noget. I Thorkilds og Karens hæfte findes der kun 5 vers. Deres kilde fortæller, at der er en række udeladte vers, som er for grove til, at man har skrevet dem ned. Desværre giver det en meget usammenhængende historie. Teksten minder meget om visen "Der stod tre skalke". De grå vers er således min tilføjelse - en slags sandsynliggørelse af, hvad man kan have sunget på Mandø dengang.

Der var en skønjomfru (Trindans)

|: Der var' en skønjomfru o vor land
- fa la la :|
|: og otte bejlere har hun hat
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Og hun bej ind den første
- fa la la :|
|: men han vil sig forlyste
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Og hun bej ind den anden
- fa la la :|
|: men han var ej hende ganden
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Og hun bej ind den tredje
- fa la la :|
|: men han var smal om midjen
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Den fjerde ha' så bred en hat
- fa la la :|
|: og han ku' skyde og det så brat
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Den femte var humpen og stumpet og bag
- fa la la :|
|: han gjor' sig slet ingen umage
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Den sjette var så fager en svend
- fa la la :|
|: men han løb bort og kom aldrig igen
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Den syvende var så let i sind
- fa la la :|
|: han kom kun jen sind til hend' ind
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Den ottende har guldterning i skrin
- fa la la :|
|: derfor blev han allerkærsten min
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Og nu kan a ét mere af den
- fa la la :|
|: nu må I ander kvæde vos jen
- nå nå nå, i stille ja :|

|: Ja, kvæd en let og kvæd en lang
- fa la la :|
|: så vi ka' hold vor fødder i gang
- nå nå nå, i stille ja :|

Ordforklaring:

- I stille ja = I stiller jer (en opfordring til at træde ind i kredsen)
- Ganden = hendes ven
- Jen sin = een gang
- Bej = ventede

Trindans - beskrivelse 1 (1916)

Opstilling: Vilkårligt antal dansere i en stor kreds. Alle har højre side mod kredsens midte og blikket er vendt fremad, men en smule til højre. Alle lægger deres højre hånd om på lænden, og man lægger sin venstre hånd i den foranstående dansers højre hånd.

Trin: Gangtrin og hoptrin.

Tælling	Trin
1	Gangtrin på venstre fod
2	Gangtrin på højre fod
3	Gangtrin på venstre fod
4	Gangtrin på højre fod
5	Hop, som foregår på denne måde: sæt af på højre fod og land på højre fod. Hoppet sker ind mod kredsens midte og bevægelsen bliver understreget ved at højre hofte skubbes ind mod midten. Venstre fod lander støttende lige ved siden af højre fod - under hoppet er venstre knæ bøjet og venstre hæl hævet.

Det samme trinsæt bliver danset under hele dansen. Man tæller: gå-gå-gå-gå-hop. Et trinsæt består af 5 trin, men der er kun 4 slag i hver takt. Derfor kommer trinsættene til at være forskudt i forhold til takterne.

På hoppet trækker kredsen sig sammen, derfor er det nødvendigt, at kredsen bruger de 4 gangtrin til at forstørre kredsen igen. Det gør danserne ved at gå lidt til venstre, mens de går fremad.

Dansen fortsætter, så længe man har lyst.

1. takt				2. takt				3. takt			
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2
Gå	Gå	Gå	Gå	Hop	Gå	Gå	Gå	Gå	Hop	Gå	Gå

Trindans - beskrivelse 2 (1953)

I 1916 var Grüner Nielsen og Johannes Egedal på Mandø for at indsamle viden om den kædedans, der blev danset dér. Flere af øens beboere kunne stadig trinene, og den blev stadig danset ved særlige lejligheder.

I 50'erne fik øen atter besøg. Denne gang var det en gruppe dansere fra Foreningen Danske Folkedansere. I mellemtiden var dansen gået ud af brug. Der var dog nogle øboer, der stadig kunne huske den - og de dansede den med gæsterne. I løbet af de knap 40 år var der sket lidt med dansen. Her kommer en beskrivelse af den måde, dansen blev danset ved besøget i 1953.

Opstilling: Vilkårligt antal dansere i en stor kreds (der står ikke noget specifikt i beskrivelsen fra 1953, så man kan antage, at opstillingen har været på samme måde som i beskrivelsen fra 1916).

Trin: Gangtrin og hoptrin.

Tælling	Trin
1	Gangtrin på venstre fod (fremad)
2	Gangtrin på højre fod (samle)
3	Gangtrin på venstre fod (fremad)
4	Et skridt mod midten med højre fod (sidelæns)
5	Hop på højre fod, hvor man også lander på højre fod.

I denne variation er det også nødvendigt, at de 3 gangtrin fremad foregår lidt udad, så man ikke klumper sammen på midten.

Dansen fortsætter, så længe man har lyst.

1. takt				2. takt				3. takt			
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2
Frem	Samle	Frem	Side-skridt	Hop	Frem	Samle	Frem	Side-skridt	Hop	Frem	Samle

Trindans - beskrivelse 3 (1978)

Danseteknisk er versionen fra 1953 lettere end den fra 1916. Det kræver nemlig mindre kraft at stå inde i midten og "hinke" end at hoppe sidelæns ind mod midten (1916).

I 1978 blev der atter gjort et forsøg på at indsamle viden om denne kædedans. Denne gang blev der endda lavet en ultrakort videooptagelse, hvor organist og landmand, Edward Hansen, viser dansen. Her kommer der en dans, som er endnu mere simpel end version 1 og 2. Det kan være, at der er en forskel i den måde, dansen tidligere har været danset og det som Edward Hansen husker. Eller måske har han - ubevidst - udviklet en ny variant, der passer til hans fysiske formåen. Her kommer versionen, der blev indsamlet i 1978.

Opstilling: Der dances i en stor kreds, og alle har front næsten medsols i kredsen. Hver danser holder sin højre hånd bag på sin lænd og har med sin venstre fat i den forandansende dansers højre hånd. De fleste i dansekæden er parvis ordnet (herre og dame), men det er ellers ganske efter behag.

Trin: Gangtrin og hoptrin.

Tælling	Trin
1	Gangtrin på venstre fod (fremad)
2	Gangtrin på højre fod (fremad)
3	Gangtrin på venstre fod (fremad)
4	Gangtrin på højre fod (fremad)
5	Hop på højre fod (man bliver ude på dansebanen), mens man svinger venstre fod ind foran højre.

1. takt					2. takt				3. takt			
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	
Frem	Frem	Frem	Frem	Ben-sving	Frem	Frem	Frem	Frem	Ben-sving	Frem	Frem	

Første bruj'styk' (Hør min ven)

Hør min ven skænk i - gen så vil jeg dig vi - se hen.

Til et sted hvor jeg ved at han er at fin - de.

9 10 11 12

13 14 15 16

Opstilling: Parvis i kreds med almindelig fatning.

Trin: Fanniketrin og polka.

Afdeling A	Omdansning på stedet
1-8	<p>Parret danser avet om på stedet. Denne del er ligesom første del af Fannikedans.</p> <p>Herren danser baglæns på stedet med 16 løbende trin. Han starter med at træde tilbage på højre fod. Hver gang han flytter højre fod, så svippes venstre fod ud til siden for derefter at sættes ved siden af højre fod på næste taktslag. På 16. trin samler han fødderne.</p> <p>Samtidig løber damen forlæns udenom herren med lange løbetrin.</p>

Afdeling B	Polka
9-16	<p>Parret beholder almindelig fatning og danser polka frem i danseretningen.</p>

Dansen fortsætter så længe man har lyst.

Grüner Nielsen kalder "Hør min ven" for en alternativ brudedans. I bogen "Folkelig vals" står der, at den har været danset af de unge. Betegnelsen "unge" er heldigvis ikke patenteret, så det står alle frit for, at danse med.

I folkedanse kredse opfattes den første del af fannikedans (det vil sige "svippedelen") som en optakt til den hurtige omdansning med fanniketrin. Det er interessant at se, at den også har været brugt sammen med andre trin - i dette tilfælde polka.

I beskrivelsen fra 1920 skriver Grüner Nielsen, at afdeling A danses som første del af fannikedans. Til det skal siges, at han i samme bog ikke nævner noget om, at herren svipper med venstre fod. Når det er sagt, så henviser han også til beskrivelseshæfte nummer 3, som Foreningen til Folkedansens Fremme har udgivet. Der er svippene en del af herrens omdansning på stedet. Med andre ord er det ikke entydigt, om herren skal svippe med foden eller ej.

Andet bruj'styk'

Brudeparet bukker for musikken

I denne sammenhæng er noden interessant, fordi der til sidst er et stykke, der er beregnet til at brudeparret kan bukke for musikken. Dette er en vigtig del af dansen, men i de andre noder er der ikke en tilsvarende afdeling, der passer med, at man gør et kompliment.

På næste side følger en variation af denne melodi. Variationen stammer fra hæftet "Mandø - trindans - bryllupsskikke - danse - sange". Det står ikke klart, om den variation stammer fra en spillemand, som Demuth har mødt under indsamlingen. Eller om variationen er opstået i det miljø på Seem Gamle Skole, hvor dansen og musikken fra Mandø blev dyrket i slutningen af 70'erne. Variationen indeholder i hvert fald et stykke, hvor de enkelte instrumenter kan improvisere, hvilket kræver, at der er nogle flere til at spille. Det kunne godt pege i retning af, at variationen er opstået i Folkemusikhuset i Seem - fremfor på en lille ø, hvor det har været begrænset, hvor mange musikere, der har været. Men det er bare et gæt.

Du finder dansebeskrivelsen til denne dans på side 19.

Andet bruj'styk' - variation

Musical notation for measures 1-4. The score is in 3/4 time with a key signature of one sharp (F#). Measure 1 starts with a treble clef and a key signature of one sharp. Measures 2, 3, and 4 are numbered above the staff. The notation includes a treble and bass clef with various rhythmic patterns.

Musical notation for measures 5-8. The score continues in 3/4 time with a key signature of one sharp. Measures 5, 6, 7, and 8 are numbered above the staff. The notation includes a treble and bass clef with various rhythmic patterns.

Musical notation for measures 9-12. The score continues in 3/4 time with a key signature of one sharp. Measures 9, 10, 11, and 12 are numbered above the staff. The notation includes a treble and bass clef. Text is written in the bass staff: "Instrumenterne skiftes til enkeltvis at improvisere. Resten holder tonen G." (The instruments switch to improvise individually. The rest hold the note G.)

Musical notation for measures 13-16. The score continues in 3/4 time with a key signature of one sharp. Measures 13, 14, 15, and 16 are numbered above the staff. The notation includes a treble and bass clef with various rhythmic patterns.

Musical notation for measures 17-20. The score continues in 3/4 time with a key signature of one sharp. Measures 17, 18, 19, and 20 are numbered above the staff. The notation includes a treble and bass clef with various rhythmic patterns.

Tredje bruj'styk'

Measures 1-4 of the piece. The music is in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The first system consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. Measure 1: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 2: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 3: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 4: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure numbers 2, 3, and 4 are written above the treble staff.

Measures 5-8 of the piece. The second system consists of two staves. Measure 5: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 6: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 7: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 8: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure numbers 5, 6, 7, and 8 are written above the treble staff.

Measures 9-12 of the piece. The third system consists of two staves. Measure 9: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 10: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 11: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure 12: Treble (quarter, quarter, quarter, quarter), Bass (quarter, quarter, quarter, quarter). Measure numbers 9, 10, 11, and 12 are written above the treble staff.

Brudedanse - beskrivelse

Hvordan har man fejret bryllup i gamle dage på Mandø? Det ved vi noget om, fordi øens tidligere præst har nedfældet tekster om skikke på øen. Det gik ikke stille for sig. Et bryllup har indeholdt så forskellige ting som sønderjysk julekage med sukat, en auktion, hvor brudgommen skulle byde på sin kone og ikke mindst en nøje planlagt forberedelse, hvor øens unge har været rundt for at indsamle bestik og service til festen. Festen har indeholdt forskellige traditioner så som to brudepiger, der står ved musikken med lys, som symboliserede ægteparrets livslys og så er der en lang række bøsseskud, der allerede begyndte før brylluppet i kirken.

Hvis du vil læse mere om dette, er bogen "Mandø - trindans - bryllupsskikke - danse - sange" en god indfaldsvinkel. Der bliver traditionerne beskrevet på en meget levende måde. Og forfatterparret Demuth prøver endda i 1977 at iscenesætte et bryllup, der tager udgangspunkt i de informationer, som de har gravet frem. En anden vej ind i traditionerne er den skønlitterære bog "Tidevande" af Kai Karnøe, som er en fortælling, der bygger på noter, som Henrik Bruun (1766 - 1821) har nedfældet. I dette hæfte vil jeg ikke gå nærmere ind i traditionerne. Til gengæld skal vi zoome ind på brudedansen på Mandø. En dans, der både består af en ydre ramme med en række uskrevne regler, men også selve dansen. Lad os starte med rammen.

Brudedansen fandt sted efter maden. Brudeparret og hele selskabet stillede sig ud midt på gulvet. Ved siden af selskabet var også køgemestrene (det vil sige en form for køkkenpersonale), som havde til opgave at udskænke øl og brændevin til dem, der danser - og til musikken. I denne ceremoni spiller de to brudepiger også en rolle; hver af dem står med et lys. Den ene brudepige holder også en bakke med drikkevarerne og den anden brudepige holder ét glas. Det er det samme glas, som alle danserne skal drikke af. Dermed kender vi **persongalleriet** og **rekvisiterne**.

På side 15 var der en beskrivelse af en brudedans, som blev danset, når ballet var blevet åbnet - en dans, hvor flere unge dansede samtidig. Men til selve brudedansen blev der kun danset ét par ad gangen. Her kommer et bud på **rækkefølgen**. Først danser bruden med brudgommen. Derefter bydemanden som er en forløber til nutidens bedemand. I gamle dage var en bydemand en slags ceremonimester, der stod for invitationer til og afvikling af bryllupper og begravelser. Bruden skulle også danse med "skænkerne", som havde opvartet selskabet under middagen. Derefter var det tid for bruden at danse med den nærmeste familie. Det vil sige, at rækkefølgen var: brudgom, bydemester, skænkere og nærmeste familie.

Da Demuth spurgte øboerne, fortæller de om en anden rækkefølge, hvor brudgommen ikke får lov at danse med bruden før hun har danset med alle de andre mænd. Det virker med andre ord ikke til, at der har været én rækkefølge, som har været brugt til alle tider. På dette tidspunkt forlyder det også, at bruden ikke fik noget at drikke. Til gengæld har det været et gennemgående træk, at der kun har været et par på gulvet ad gangen, at bruden var den eneste kvinde der dansede og at dansegulvet først blev åbnet for alle, når brudedansen var til ende. Så nu ved vi, at der har været en bestemt rækkefølge. Hvad har de så danset?

I Grüner Nielsens udgivelse "Folkelig vals" er der et par melodier til brudedans. Den ene er nedskrevet med en afrunding, hvor musikken kan lave en trille, der får det dansende par til at bukke. Den melodi er også kort, hvilket stemmer godt overens med, at det skulle være nogle små, **korte danse**. På næste side finder du en skematisk fremstilling af dansen, som tjener et pædagogisk formål. Fremstillingen tager udgangspunkt i "Andet bruj'styk". Til et rigtigt bryllup har formen formodentlig været mere fri og der har været brugt andet musik end den ene melodi.

Dansen er todelt - på samme måde som en fannik. Grüner Nielsen har spurgt forskellige øboer, der husker dansen på forskellig måde. Det er umuligt at vide, om de forskellige hukommelser er tegn på, at dansen har eksisteret i forskellige versioner (der har eksisteret parallelt) eller om dansen har udviklet sig eller informanterne har glemt dansen. Den første del foregår på stedet og er en omdansning mod solen (avet om). Nogle husker det som om, man dansede løbetrin, andre mener, at det har været hurtige ballancetrin eller hoptrin med et lille tyrolerkast. Til den anden del virker det til, at der er større enighed. Nemlig, at man har danset sønderhoning, hvilket foregår med solen. En enkelt informant mener dog, at begge dele har været samme trin, hvor man først har danset avet om og så ret om. Den udlægning sætter Grüner Nielsen dog spørgsmålstegn ved. Han virker til at være overbevist om, at man har danset sønderhoning.

Nu har vi de enkelt elementer på plads. De enkelte brikker bliver sat sammen til et billede. Ovenfor er der gjort en dyd ud af at fortælle, at der er **forskellige udlægninger** af dansen. Det billede, der bliver fremstillet på næste side er en sandsynlighed - måske har man danset således. Det er sandsynligt, men det er ikke sikkert. Tag det som en inspiration til at afprøve dansen. Måske til en danseaften eller til et bryllup med mange folkedansere.

Opstilling: Bruden lægger sin venstre hånd i brudgommens højre hånd.

Trin: Løbetrin og sønderhoning.

Optakt	Kompliment
Uden musik.	Parret gør et dybt buk for musikken. Når parret "rejser sig fra bukket", så føres håndfatningen i en bue frem og op. Derefter vender herren den anden vej og lægger de samlede hænder om på damens ryg - og han lægger sin venstre hånd "på hendes skørt". Det kunne tolkes så parret nærmest står ved siden ad hinanden og kigger hver sin vej. Der står ikke, hvor damen lægger sin højre hånd, så det er op til fri fortolkning.

Afdeling A	På stedet - mod solen med løbetrin
:1-4:	Parret danser rundt på stedet - mod solen - 16 løbetrin.

Afdeling B	Omdansning med sønderhoning
:5-8:	Fatningen ændres til "sønderhoning-fatning" og parret danser sønderhoning. Det sker medsols og frem i danseretningen.

Afdeling C	Kompliment
9-11	Parret gør et dybt compliment for musikken.

- Parret og musikken får nu øl og brændevin. Alle drikker af samme glas.
- Ovenstående (kompliment, afdeling A og B samt compliment) gentages.
- Herren, der har danset betaler nu 4 skilling til musikken.
- Ovenstående (kompliment, afdeling A og B samt compliment) gentages.

Nu er første herre (brudgommen) færdig med at danse. Nu gentages hele oprinnet (dvs. 1. gennemdansning og skål + 2. gennemdansning og betaling + den 3. gennemdansning) af de øvrige herrer. Rækkefølgen efter brudgommen kan være bydemanden, den første og den anden skænker og til sidst den nære familie.

Når bruden har danset og drukket med alle de nævnte herrer er brudedansen ovre. Dermed kan festen fortsætte med andre danse og skikke.

Nu ska' vi ha' en lillebitte vip

Musical notation for the first system, measures 1-4. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: Nu ska' vi ha' en lil-le-bit-te vip og det ska' vær' den sid - ste og

Musical notation for the second system, measures 5-8. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: den ska' vær' så høj så lang at den ka' nå til Ri - be

Musical notation for the third system, measures 9-12. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. This system contains no lyrics.

Musical notation for the fourth system, measures 13-16. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. This system contains no lyrics.

Opstilling: Parvis i kreds med almindelig fatning.

Trin: Polkatrin.

Afdeling A	Parvis omdansning
1-8	<p>Parvis omdansning med polka eller sønderhoning. Det sker fremad i danseretningen.</p> <p>I slutningen af denne del, råber herrerne "læ*", "ror i læ", klar til vending" eller lignende. Det fortæller, at der nu sker en forandring i dansen.</p>

Afdeling B	March, hvor herren går baglæns
9-16	<p>Parrene tager tohåndsfatning og herren har ryggen i danseretningen. Parret går nu rundt i salen med gangtrin - damen forlæns og herren baglæns.</p> <p>Under marchen har man til forskellige tider gjort forskelligt. Her er der tre udgaver:</p> <p>A) Når et par går forbi musikken, så bukker de. Dette sker uden, at man stopper op eller ændrer fatningen.</p> <p>B) Ligesom a, men det er kun den ældste, der bukker.</p> <p>C) Den herre, der er tættest på musikken i vendingsøjeblikket (overgangen fra afdeling A til B) hopper op og slår i loftet (det skal forestille, at man slår et bræt itu) og lander ved at gøre et appel. Den næste herre gør kunsten efter ved at udføre et hop, slå og gøre et appel, når han kommer forbi musikken og så videre.</p> <p>Version C kan også starte med, at det er den ældste, der starter med at hop-slag-appel, derefter herren bag ham og så videre.</p>

Dansen fortsætter, så længe man har lyst.

* "Læ" betyder "klar til vending" eller noget lignende.

Grüner Nielsen fortæller, at denne dans har haft en løs form igennem tiden. Med det menes nok, at afdeling B har eksisteret i mange varianter.

Mallebrok

Min sor - rig har jeg slut - tet. Jeg al - drig me - re sør - ge skal. Min
sor - rig har jeg slut - tet. Ja, op i Mads' - s dal
Ja, op i Mads' s dal. Ja, op i Mads' s
dal. Min sor - rig har jeg slut - tet. Ja, op i Mads' s dal

Min sorrig har jeg sluttet
Jeg aldrig mere sørge skal
Min sorrig har jeg sluttet
Ja, op i Mads's dal*

[:Ja, op i Mads's dal:]
Min sorrig har jeg sluttet
Ja, op i Mads's dal

* Mads' dal er et sted på Mandø. Det er en gryde i klitterne, som ligger overfor kirken på Mandø.

På næste side finder du Grüner Nielsens dansebeskrivelse fra 1920.

Opstilling: Parvis i kreds med parvis rygekorsgreb.

Trin: Polkatrin.

Afdeling A	Parvis polka
1-8	<p>Parvis polka ret om, 8 polkatrin.</p> <p>Under polkaen har parret rygekorsgreb, så det gælder om, at man næsten står front til hinanden, så det er muligt at komme rundt med polka.</p>
Afdeling B	Drejninger og polka
9-10	<p>Parret drejer væk fra hinanden.</p> <p>Herren drejer over venstre skulder med 1 polkatrin nærmest på stedet (venstre-højre-venstre).</p> <p>Samtidig: Damen drejer over højre skulder med 1 polkatrin (højre-venstre-højre).</p> <p>Nu har parret front i den modsatte retning - og de kan kigge til hinanden.</p>
11-12	<p>Parret drejer tilbage på samme måde med 1 polkatrin. Denne gang skal herren over højre skulder og starter på højre fod. Damen skal over venstre skulder og starter på venstre fod.</p>
13-16	<p>Parvis omdansning med 4 polkatrin.</p>

Dansen starter forfra, og man fortsætter, så længe man har lyst.

Ottetur

Musical notation for measures 1-4. The piece is in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The melody in the right hand consists of eighth notes, while the left hand provides a steady accompaniment of eighth notes.

Musical notation for measures 5-8. Measures 5-7 continue the previous pattern. Measure 8 features a first ending (1.) and a second ending (2.).

Musical notation for measures 9-12. Measures 9-10 include wavy lines above the notes, indicating vibrato. Measures 11-12 continue the melodic and accompanimental patterns.

Musical notation for measures 13-16. Measures 13-14 include wavy lines above the notes. Measures 15-16 feature first and second endings.

Musical notation for measures 17-20. Measures 17-18 include wavy lines above the notes. Measures 19-20 continue the melodic and accompanimental patterns.

Musical notation for measures 21-24. Measures 21-23 continue the previous pattern. Measure 24 features first and second endings.

Opstilling: 4 par i kvadrille.

Trin: Hoptrin og hopsa.

Afdeling A	Kreds med og mod
1-8	Kreds til venstre - 8 hoptrin.
1-8	Kreds til højre - 8 hoptrin.

Afdeling B	Do-si-do med modstående
9-16	1. og 2. par danser do-si-do med modstående danser - 8 hoptrin.
9-16	3. og 4. par gentager do-si-do.

Afdeling C	Armkrog med modstående
17-24	1. og 2. par tager højre armkrog med modstående danser, danser en omgang rundt og baglæns ud på plads - 8 hoptrin.
17-24	3. og 4. par gentager armkrog med modstående.

I alle efterfølgende ture erstattes afdeling A med parvis omdansning - 16 hopsatrin 1 omgang rundt i kvadrillen. Dette sker med almindelig dansefatning.

Afdeling B og C er ens i alle ture.

Dansen er beskrevet i Demuths Mandø-hæfte fra 1979. De foreslår, at man i stedet for parvis hopsa kan improvisere nogle ture med hoptrin. Eksempelvis kunne afdeling A i 2. tur være en herre enhåndsmølle med hoptrin, næste tur kunne være dame enhåndsmølle og så videre.

Harmonikavalsen

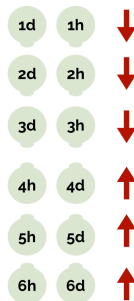
Measures 1-4 of the piece. The music is in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). Measure 1 starts with a repeat sign. Measures 2, 3, and 4 contain melodic lines in the right hand and accompaniment in the left hand. Measure numbers 2, 3, and 4 are indicated above the staff.

Measures 5-8 of the piece. The melodic line in the right hand continues, with a repeat sign at the end of measure 8. Measure numbers 5, 6, 7, and 8 are indicated above the staff.

Measures 9-12 of the piece. Measures 9 and 11 feature a more active melodic line with eighth notes in the right hand. Measure numbers 9, 10, 11, and 12 are indicated above the staff.

Measures 13-16 of the piece. Measures 13 and 15 continue with the active eighth-note melody in the right hand. Measure numbers 13, 14, 15, and 16 are indicated above the staff.

Opstilling: Et vilkårligt antal par. Her er den beskrevet for 6 par. De 3 øverste par har ryggen til musikken. De nederste 3 par kigger op på musikken (se grafik). Alle 6 par står på rigtige side af egen. I midten står 3. og 4. par med front til hinanden.

Dette er et eksempel. Man kan godt være flere eller færre end 6 par.

Trin: Gangtrin.

Afdeling A	Rækken bevæger sig ned og op
1-2	De 3 øverste par går fremad med 4 gangtrin. Samtidig går de 3 nederste par baglæns med 4 gangtrin.
3-4	Begge halvdele skifter retning; de 3 øverste par går nu baglæns, mens de 3 nederste par går forlæns. 4 gangtrin. De kommer dermed tilbage til udgangspositionen.
5-8	Gentag takterne 1-4.
1-8	Gentag takterne 1-8.

Afdeling B	Porte
9-16	<p>Denne del minder om "Trommelvals". Parrene skiftes til at danne port og gå under en port. 3. par starter med at danne en port, som 4. par går under. Nu har 3. par front til 5. par og 4. par har front til 2. par. "Portfiguren" fortsætter ved at 4. par laver port, som 2. par går under, mens 5. par laver port for 3 par. Dvs: har man lige lavet port for et par, så skal man næste gang gå under en port.</p> <p>Når et par når enden af rækken, så vender hele parret. Det kan gøres ved, at herren går en halv omgang forom damen (med uret), mens damen går under herrens højre arm (en halv omgang forlæns mod urets retning).</p> <p>Bemærk: Disse portfigurer (Afdeling B) fortsætter indtil musikken begynder forfra med afdeling A. Musikken bestemmer, hvor mange gange de spiller afdeling B, så det er vigtigt, at danserne lytter efter.</p>

Vi går ej af dette hus (afslutningsdans)

Vi går ej af det - te hus, før vi ser mor - gen - stjer - ne
Vi vil ha' en kaf - fe - punch, ja det vil vi så ger - ne

Melodien "Vi går ej af dette hus" kan man stadig høre til danseballer. I dag bliver melodien brugt som sønderhøninger.

Geografisk er der ikke langt fra Mandø til Fanø og man kan godt forestille sig, at samme melodi - på samme tid - blev brugt til en pardans på Fanø og en "danseleg" på Mandø.

Noden og teksten stammer fra Grüner Nielsens bog "Folkelig vals". Senere digtede Jens Mandø lidt på teksten. Det var den version, der i 70'erne blev sunget i folkemusikmiljøet omkring Seem Gamle Skole:

Og vi går ej af dette hus
Før vi ser morgenstjerne
Så ville vi tage os en rus
Det ville vi så gerne
Hej kom falle-ra-la-la
Tra-la-la-la-la-la-la
o.s.v

Navnet "Afslutningsdans" stammer fra en tekst, som Grüner Nielsen udgav i 1917.

Dansen minder om en "kehraus" eller juletraditionen, hvor man løber rundt i hele huset og synger "Nu' det jul igen".

Dette er lige så meget en leg til musik, som det er en dans. Nedenfor er snarere en skitse af rammerne end en decideret beskrivelse.

Opstilling: I en lang slange, hvor én person står forrest. Jo flere dansere - desto bedre.

Trin: Løbetrin.

Hele dansen er med løbetrin og den forreste danser bestemmer ruten. Slangen bugter sig ind og ud, hvilket betyder, at man nogle gange skal tage lange trin for at følge med slangen. Dette kender vi blandt andet fra rækkedansen "Fedder Mikkel", hvor de første danse har en nem rute, mens halen på slangen får en lang rute på grund af centrifugalkraften.

Jo mere slangen bugter sig - og jo hurtigere det går, desto større er sandsynligheden for at nogle "falder fra" eller "falder omkuld". Og det er hele clouet i dansen.

Det er blevet brugt, at tempoet er sat i vejret undervejs.

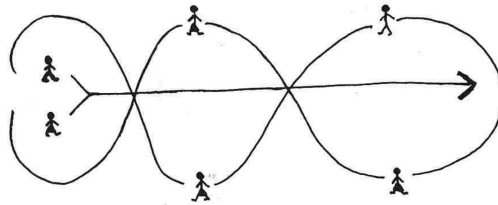
Som Grüner Nielsen skrev dengang: "Når én af de gamle koner ved sådan lejlighed falder omkuld, bliver der jo stor jubel".

Hist på pælen

Musical score for the piece "Hist på pælen". The score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of 24 measures, organized into six systems of two staves each (treble and bass clef). The melody is primarily in the treble clef, while the bass clef provides a simple accompaniment. Measure numbers 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, and 24 are indicated above the notes. The piece concludes with a final cadence in measure 24.

Her kommer beskrivelsen, som den står i "Mandø - trindans, bryllupsskikke - danse - sange". I hæftet er der en illustration og en meget kort beskrivelse. Den kommer her:

"Den dances af tre par, som står overfor hinanden i række. Første par går ned gennem rækken (nogle mener, man danser polka, andre, at man tager sideløbstrin. De to andre par krydser hinanden lige før første par passerer dem. Efterhånden som bevægelserne i dansen bliver glidende, opstår en sjov figurdans".

Den lange forklaring

Ud fra den korte beskrivelse kan man godt komme frem til en dans. Nedenfor udfolder jeg beskrivelsen, som jeg læser den - og som jeg har fået den til at fungere.

Overordnet gælder følgende: Når et par står øverst, så danser det ned igennem rækken med polka. Når parret kommer ned i bunden, så skilles parret og de går ud i hver deres række. Parret danser nu solo opad med chassétrin - det sker ved, at man krydser over i den modsatte række (parret krydser hinanden foran et par, der er på vej ned), derefter krydser de atter tilbage til egen række (igen krydser parret hinanden foran et par, der er på vej nedad). Når man er nået til toppen, så gentager man dansen forfra.

Det svarer til, at man danser 5 polkatrin ned, hvorefter man har 1 chassétrin til at komme ud i egen række. Derefter krydser man solo op mod fronten 6 chassétrin.

Når dansen er kommet i gang, så fungerer det som en kanon. Når 1. par har danset 4 polkatrin, så begynder det næste par og så fremdeles.

For at komme ind i denne kanon er der nogle par, der er nødt til at stå stille i starten.

- 1. par står ikke stille på noget tidspunkt
- 2. par starter med at krydse over i modsatte række med 2 chasetrin, hvorefter de står afventende i 2 takter.
- 3. par starter med at stå stille i 2 takter.

Derefter kører dansen og der er ikke flere steder, hvor et par skal vente.

Den klassiske beskrivelse

Her vil jeg beskrive dansen som folkedanse er skrevet i dansehæfterne fra Foreningen til Folkedansens Fremme. Det er mit håb, at en uddybende beskrivelse gør det nemmere at komme ind på livet af dansen.

Opstilling: 3 par - almindelig rækkeopstilling (set fra fronten står herrerne til højre og damerne til venstre). 2. og 3. par står ude på rækkerne, mens 1. par har almindelig fatning og er klar til at danse ned gennem rækken.

Trin: Chasetrin og polkatrin.

Musik	Beskrivelse
1-2	<p>1. par danser parvis 2 polkatrin - nærmest på stedet.</p> <p>Samtidig: 2. par krydser forbi hinanden samtidig med de bevæger sig mod fronten (2 chasetrin). Damen krydser foran herren og krydset foregår foran parret, der er på vej ned (1. par). Efter de 2 chasetrin tager parret almindelig dansefatning øverst i rækken. Parret står, så den forreste hånd peger ned gennem rækken.</p> <p>Samtidig: 3. par står afventende.</p>
3-4	<p>1. par danser parvis 2 polkatrin ned gennem rækken.</p> <p>Samtidig: 2. par bibeholder dansefatningen og står afventende.</p> <p>Samtidig: 3. par krydser forbi hinanden over i modsatte række, samtidig med de bevæger sig mod fronten (2 chasetrin). Damen krydser foran herren og krydset foregår foran parret, der er på vej ned (1. par).</p>

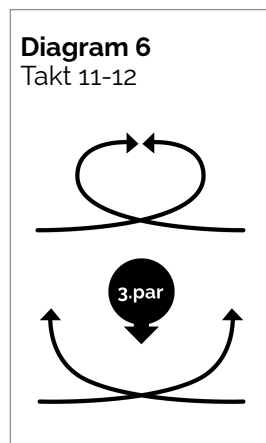
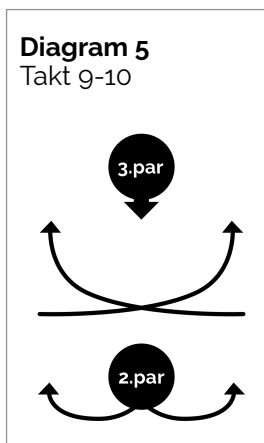
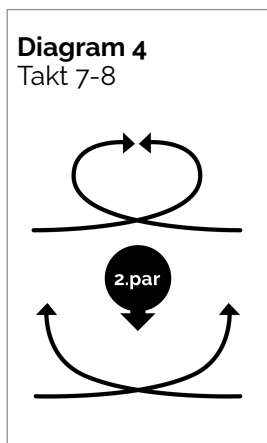
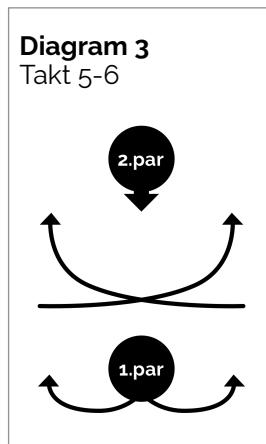
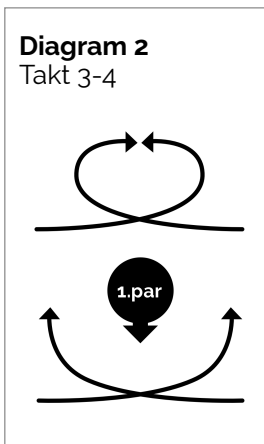
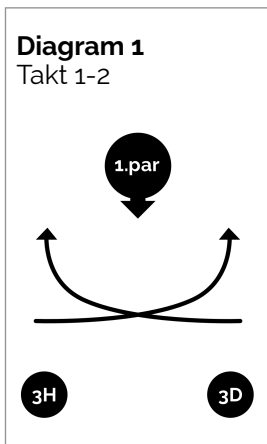
- 5-6 1. par danser 1 polkatrin, hvorefter de slipper dansefatningen. De to dansere er nu tæt på egen række og de har 1 chassetrin til at danse ud på 3. pars plads.
- Samtidig: 2. par danser 2 polkatrin - nærmest på stedet.
- Samtidig: 3. par krydser forbi hinanden over i egen række, samtidig med, at de bevæger sig mod fronten (2 chassetrin). Damen krydser foran herren og krydset foregår foran parret, der er på vej ned (2. par).
-
- 7-8 1. par krydser forbi hinanden over i modsatte række, samtidig med de bevæger sig mod fronten (2 chassetrin). Damen krydser foran herren og krydset foregår foran parret, der er på vej ned (2. par).
- Samtidig: 2. par danser 2 polkatrin ned gennem rækken.
- Samtidig: 3. par krydser og i modsatte række og gør klar til at være opførende par (det samme som 2. par i takt 1-2).
-
- 9-10 1. par krydser forbi hinanden over i egen række, samtidig med de bevæger sig mod fronten (2 chassetrin). Damen krydser foran herren og krydset foregår foran parret, der er på vej ned (3. par).
- Samtidig: 2. par danser 1 polkatrin, hvorefter de slipper dansefatningen. De to dansere er nu tæt på egen række og de har 1 chassetrin til at danse ud på 3. pars plads.
- Samtidig: 3. par danser 2 polkatrin - nærmest på stedet.
-
- 11-12 1. par krydser forbi hinanden - damen krydser foran herren (2 chassetrin). Parret slutter med almindelig dansefatning, hvor den forreste hånd peger ned gennem rækken.
- Samtidig: 2. par krydser forbi hinanden over i modsatte række, samtidig med de bevæger sig mod fronten (2 chassetrin). Krydset foregår foran parret, der er på vej ned.
- Samtidig: 3. par danser parvis 2 polkatrin ned gennem rækken.

Nu er dansen i gang og hvert par er inde i det rigtige loop.

1. par er tilbage ved udgangspositionen og de starter forfra med takt 1.

2. par: danser på samme måde, som 1. par gjorde i takt 9 og frem.

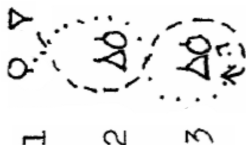
3. par: danser på samme måde, som 1. par gjorde i takt 5 og frem.

Hist på pælen - 2. variation

I 2000 udkom "Danse fra Vestkysten" som var en årsudgivelse fra Spillemandskredsen. Der beskriver Øjvind Toft Hansen en anden version af "Hist på pælen". Han fortæller, at kilden til dansen er Jørgen Gårdmand fra Oksbøl, hvor dansen også blev brugt.

Denne version minder en del om dansen, der står i Demuths Mandø-hæfte. I begge tilfælde er det en "kanon-dans", hvor 3 par bliver ved med at danse rækken ned og op igen. Det er en sløjfe, der bliver ved. Vi er så heldige, at der i begge hæfter er en tegning, der illustrerer dansefiguren. Der bliver det tydeligt, at varianterne nok minder om hinanden - men, at der en grundlæggende forskel. I den første variant er det opførende par, der danser ned i gennem rækken, mens de andre par zig-zag'er udenom. I denne variant, er der byttet om på rollerne. Nu er det opførende par, som zig-zag'er mens de andre par danser ligefrem. Og det giver en væsentlig anderledes dans. Prøv selv.

Der er nogle detaljer og bemærkninger i denne beskrivelse, som er værd at bide fast i. Toft Hansen fortæller, at tempoet stiger. Det giver god mening og tilføjer lidt krydderi til dansen. I beskrivelsen fra Mandø-hæftet står der ikke noget om tempoet.

Toft Hansen har et forslag til en slutning på dansen, hvor parrene danser ud i salen. Det er grunden til, at han foreslår en lidt anden opstilling end i den 1. variant. Opstillingen skal forebygge, at der opstår kø på dansebanen. Han foreslår en opstilling, hvor 1. par står tættest på fronten i hveranden række. I de øvrige rækker står 1. par længst fra fronten. Se illustration på næste side.

Toft Hansen giver os en udførlig beskrivelse. Ved første gennemlæsning, giver det god mening. Men når dansebeskrivelsen udføres, så opstår der et problem. Der er noget med beskrivelsen, der ikke helt passer. Lad os starte med at se på, hvad Toft Hansen skriver:

3 par på række. 1. par front mod 2. og 3. par.

Rækkerne stille op på tværs af salen med 1. par skiftevis i den ene og den anden ende af salen*.

1. par krydser med 8 chassé foran 2. par - imellem 2. og 3. par og bagom 3. par. Damen altid foran herren.

2. og 3. par danser samtidig op mod 2. pars plads med alm. dansefatning og 8 polkatrin ret om. Parrene begynder straks at krydse med 8 chassé, når de kommer til 1. pars plads.

Vigtigt: Når dansen begynder venter 2. par 4 takter inden de begynder at danse fremad med 4 polkatrin, Sådan er det kun 1. gang.

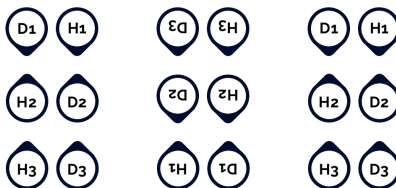
Hvis danserne holder øje med hinanden, glider figurdansen stille og roligt - sædvanligvis med stigende tempo.

* Dansen har en begyndelse, men ingen slutning. Derfor foreslår jeg, den særlige opstilling. Når danselederen siger "Sidste gang" - fortsætter parrene ud i stor kreds med almindelig fatning og polkatrin - eller skiftevis 2 polkatrin med almindelig fatning og 4 tottrin med livfatning.

Grundidéen fremstår tydelig. Problemet opstår allerede, når 3. par skal til at krydse, så har de ikke nogen, at krydse om, da 2. par er ved at krydse om 1. par på dette tidspunkt. Det er muligt, at indsætte en pause for 3. par - ligesom 2. par også må vente. Men hele dansen igennem vil der opstå propper fordi figuren ikke går op, når man har det samme antal trin til at krydse ned og danse op igen.

Ved at ændre på det ene tal, kommer dansen til at gå op. Det er måske ikke den eneste måde, hvorpå man kan løse den gordiske knude, men det er et bud. Her kan du læse mit bud.

Opstilling: 3 par på række. 1. par har ingen håndfatning - de har front til 2. par, der står overfor. Mens 3. par står bag 2. par og har ligeledes front mod 1. par. 2. og 3. par har almindelig dansefatning.

Musik	Beskrivelse
1-2	<p>1. par krydser forbi egen. Krydset sker foran 2. par, og damen krydser foran herren. I alt 2 chasetrin. Efter disse chasetrin, står 1. par mellem 2. og 3 par. De står på forkerte side af egen.</p> <p>Samtidig: 2. og 3. par danser 2 polkatrin mod fronten.</p>
3-4	<p>1. par krydser forbi egen med 2 chasetrin. Denne gang sker krydset foran 3. par og damen igen før herren. Efter disse chasetrin, står 1. par nedenfor 3. par. Parret slutter med at kigge op mod fronten - de står på rigtige side af egen, hvor de tager almindelige dansefatning. Parret har travlt - de har kun 2 trin til figuren.</p> <p>Samtidig: 2. par danser 1 polkatrin mod fronten. Derefter har parret 1 chasetrin på stedet, hvor de gør klar til at være det nye opførende par.</p> <p>Samtidig 3. par danser 2 polkatrin mod fronten.</p>
5-8	<p>2. par er opførende og gentager, hvad 1. par gjorde i takt 1-4.</p> <p>Samtidig: 3. par danser op mod fronten med 3 polkatrin og gør bagefter klar til at være opførende par (1 chasetrin). De gentager, hvad 2. par gjorde i takt 1-4.</p> <p>Samtidig: 1. par danser 4 polkatrin mod fronten.</p>
9-12	<p>3. par er opførende. De gentager, hvad 1. par gjorde i takt 1-4.</p> <p>Samtidig: 1. par danser op mod fronten og gør klar til at være opførende par. De gentager, hvad 2. par gjorde i takt 1-4.</p> <p>Samtidig: 2. par danser 4 polkatrin mod fronten.</p>

Sidste dans (sønderhoning)

Tag nu mig ved hånd, så vil a, vil a, lov dig

Dan - se - den sid - ste dans med dig så ska' vi hjem og so - ve

Vi er ras - kedreng - e vi har spil - let læng - e og vi har slidt på vo - res streng - e

nu ska' vi ha' en lil - le jen, så ska' vi hjem og å sove

Denne melodi har vi fra Edward Hansen, der var spillemand på Mandø. Han fortæller, at han altid spillede denne som den sidste dans, når der var bal. Teksten er forfattet af Thorkild Demuth i slutningen af 70'erne og den er blevet brugt i Seem Gamle Skole.

Til melodien er der blevet danset sønderhoning.

Kilder og blindgyder

I dette hæfte har jeg forsøgt at samle de dansebeskrivelser og noder, jeg har kunne finde. Her vil jeg fortælle lidt mere om kilderne, så du har mulighed for at gå på jagt efter mere information om dansene.

På min vej igennem kilderne er jeg stødt på brudstykker af dansebeskrivelser, som lyder spændende, men som er så mangelfulde, at man ikke kan danne sig et billede af, hvordan dansen har været udført. Jeg har valgt at kalde det for blindgyder. Når jeg har taget dem med i opstillingen nedenfor, så er det for at fortælle, at der gennem tiden har været flere danse end dem, der er beskrevet i dette hæfte. På en eller anden måde er blindgyderne også en del af historien.

En rejse igennem det personlige, det korrekte og det levende

Bag dansene i dette hæfte gemmer der sig nogle spændende - og meget forskellige kilder. Der er tre hovedkilder, som er værd at få på plads. Den ældste kilde stammer fra 1806 og er skrevet af øens præst Henrik Bruun (1766-1821). Skriftet hedder "Forsøg til en fysisk oekonomisk Beskrivelse over Ejlandet Mandøe under Riber Stift og Amt" (Bruun:1806). Det er en levnedbeskrivelse af øens beboer, deres hverdag og deres fester. Der står ikke meget om dansene, men det er et unikt indblik i livet på en lille ø i starten af 1800-tallet. Det er også tydeligt, at de senere kilder, som jeg kommer ind på, står ovenpå de personlige betragtninger, som Bruun gjorde. En god smutvej til denne kilde er romanen "Tidevand". Bogen handler om Henrik Bruun og bygger netop på skriftet fra 1806. Der er tale om en skønlitterær bog - det må man selvfølgelig have in mente. Men det er spændende læsning. Bogen er skrevet af Kai Karnøe i 1989.

En anden vigtig kilde er Hakon Grüner Nielsen (1881 - 1953), som var arkivar og som forskede i dansk og færøsk visetradition, folkemusik og dans. Han var meget flittig og foretog mange indsamlinger, som har resulteret i en række bøger og lydoptagelser. Han har arbejdet mod tiden - for hver dag, der er gået er nogle minder blegnet eller mennesker er gået bort. Når man læser kilderne får man en fornemmelse af, at han har ville gøre det grundigt og korrekt. Selvom han stammer fra et akademisk miljø, så er det spændende læsning, der henvender sig til almindelige mennesker. I forhold til danse fra Mandø, er der navnlig 3 af hans udgivelser, som jeg vil fremhæve.

I 1917 udgiver han "Folkevisedans på Manø" (Grüner Nielsen:1917A) som er et kapitel i antologien "Danske Studier". Dette er en kronjuvel for eftertiden, hvor vi får en introduktion til både viserne på Mandø og

kædedansen, der er blevet brugt dertil. Samme år udgiver han sin egen bog, der hedder "Vore ældste folkedanse" (Grüner Nielsen:1917B). Her får vi mere at vide om Trinddansen og den beslægtede "To-spring fra Tarm". Bogen er et forsøg på at inddele vores mange folkedanse efter typer og indholder en del noter og beskrivelser. Når man læser bogen er det tydeligt, at fremstillingsmåden er ældre end måden som mange folkedanseinstruktører kender fra de beskrivelseshæfter som Foreningen til Folkedansens Fremme har udgivet. I tillæg til overlevering af bestemte Mandø-danse, får vi også et indblik i udviklingen i måden man har beskrevet folkedansen.

Når du i dette hæfte kan læse om dansene "Vip" og "Mandøsk brudedans", så skyldes det primært et af Grüner Nielsens hovedværker "Folkelig vals", som udkom i 1920 (Grüner Nielsen:1920). Hvis du interesserer dig for sønderhoning, fannik-dans, jysk på næsen og den slags, så er der meget spændende læsestof i bogen. Og med Mandø-brillerne på, så er det noget nær den eneste kilde vi har til Vippen.

Mandø-traditionen får en saltvandsindsprøjtning

Den sidste væsentlige kilde er en udgivelse fra 1979, som hedder "Mandø - Trindans - Bryllupsskikke - Danse - Sange" (Demuth:1979). Det er Karen Marie og Thorkild Demuth, der står på bogens titelblad. Bogen er rigt illustreret med sjove og poetiske stregtegninger af Thorkild Demuth. Tegningerne og de håndskrevne overskrifter i bogen er med til at slå en tone an. Man får et indtryk af, at der lagt vægt på fantasi og levendegørelse. Hvis du kan få fingrene i udgivelsen, må du ikke snyde dig selv for at læse den. I bogen bliver vi inviteret med på feltstudie og bliver klogere på, hvordan deres indsamlingsarbejde er foregået. Deres udgivelse strækker sig over flere emner end, der er taget med i dette hæfte. Hvis du er nysgerrig på de mange drikkeviser og skikke på øen, så bliver begge dele gjort levende i udgivelsen fra 1979.

Demuths hæfte fra 1979 er så levende, at man nogle steder bliver i tvivl om det skrevne ord er en gengivelse af det indsamlede materiale - eller om der er blevet digtet videre på det i folkemiljøet omkring Seem Gamle Skole. Dermed ikke sagt, at der er noget forkert i at fortolke, digte videre og finde på nyt. Man kan måske sige, at Thorkild og Karen Marie er gået mindre forsigtigt til værks end Grüner Nielsen. Men begge har de haft samme mål: at samle viden om de gamle Mandø-danse og inspirere andre til at dyrke dem.

Efter denne præsentation er vi kommet til kildelisten, der er struktureret efter dansene i dette hæfte. Til hver dans kan du se, hvilke kilde, der er brugt. Denne form har jeg valgt for at gøre det nemt at gå på jagt efter kilder til en bestemt dans. Til gengæld betyder det også, at der er nogle gentagelser.

Der var en skønjomfru

Flere kilder beskriver denne vise, som umiddelbart kun er kendt fra Mandø. En nedskrivning finder du blandt andet i Demuth:1979. I tillæg findes der nogle spændende optagelser og indspilninger af sangen. I sommeren 1962 blev visen optaget, hvor Mandø-boen Edward Hansen synger den, som han husker den. Den version kan du høre her: <http://løbsblad.dk/mando-1962>.

I 2015 udgav folkemusikgruppen "Det yderste hav" sangen. Teksten og melodien er næsten identisk med versionen som Edward Hansen indsang, men den har fået en mere moderne og "tæt" lyd. Læs mere om gruppens indspilning på følgende hjemmeside: <http://bjorslev.dk/det-yderste-hav.php>.

Første bruj'styk' (Hør min ven)

Beskrivelsen til denne bryllupsdans er hentet fra Grüner Nielsen:1920. For dem, der gerne vil blive klogere på bryllupsskikkene på øen, så har præsten Henrik Bruun beskrevet rammen i sine noter. Du finder dem i Bruun:1806. Der får du et spændende indblik i livet på Mandø i slutningen af 1700-tallet.

I 1977 forsøgte Karen og Thorkild Demuth at finde ud af, om der stadig var nogen på øen, der kendte til dansen. Måske kunne de finde ny viden eller en mere præcis forklaring? Jagten blev dog uden positivt udbytte, så dansen må være uddød siden Grüner Nielsen besøgte øen omkring 60 år forinden.

Harmonikavalsen

Den finurlige "Harmonikavals" er beskrevet i Demuth:1979. I andre kilder er der nævnt en "Vævedans" og det er nærliggende at tro, at det er samme dans, blot med et andet navn. I de andre kilder står der ikke noget om udførelsen af dansen, så vi kan ikke være sikker i vores sag.

Histen på pælen

Denne dans er beskrevet to forskellige steder. Noden er den samme, mens dansebeskrivelserne adskiller sig væsentligt fra hinanden. Den første version kommer fra Demuth:1979. Variant 2 står i "Danse fra Vestkysten", som Øjvind Toft Hansen fik udgivet i 2000. Det er spillemandskredsen, der medvirkede til at hæftet blev udgivet.

I en udgivelse af Grüner Nielsen bliver der oplyst en række danse fra Mandø, hvor der omtales en dans ved navn "Hesten på pælen". Der er desværre ikke nogen nærmere beskrivelse af dansen. Det er nærliggende at tro, at det er en og samme dans. Måske er det en sjov slåfejl; men det er lige så sandsynligt, at dansen har været kendt under flere navne.

Katten i sækken

I dette hæfte er 5 vers skrevet med sort skrift. Disse vers og en introduktion er hentet fra Demuth:1979.

Visen findes i en række varianter og har været kendt flere steder i landet. Hvis du gerne vil vide noget om andre udgaver, så findes der en lille og smuk publikation, der hedder "Balladen om katten i sækken", som blev udgivet i 1972 af "Den grafiske Højskole". I bogen har man forsøgt at samle 16 lokale versioner af visen (både tekst og musik) og skabt en kalejdoskopisk udgave af visen.

Mallebrok

Beskrivelsen i dette hæfte tager udgangspunkt i Grüner Nielsen:1920. Denne udgave er meget lig udgaven fra Vendsyssel, som er blevet udbredt blandt folkedansere. Den skarpe iagttager bemærker dog, at dansebeskrivelsen i dette hæfte adskiller sig på et punkt. I Vendsyssel blev dansen udført med en hælstøtte i 2. afdeling, hvor danserne drejer sig over henholdsvis den ene og den anden skulder. Når Grüner Nielsen ikke har dette med i sin dansebeskrivelse, kan det være fordi dansen har været lidt anderledes på Mandø. Men det kan også være, at dansene har været identiske; og at Grüner Nielsen har tænkt, at det var overflødigt at tage den detalje med. Svaret kender kun vinden.

Det er dog ikke første kilde, der fortæller om, at Mandøs beboere har danset Mallebrok. Allerede i 1806 skriver øens præst, Henrik Bruun, om at man har danset en dans ved det navn. Der er tale om en dans, som pigerne har danset. Følgende tekststump er alt vi har: "Efter hertugen af Marlboroughs vise, danser de unge piger en dans, hvori de viser en stor færdighed i at slå takten med tøffelhælene uden at tabe dem". Hans noter

er nedfældet før polkaen kom på mode og derfor må vi formode, at dansen har været noget anderledes på hans tid sammenlignet med den mest udbredte version af dansen. Disse oplysninger er ikke nok til, at vi kan rekonstruere dansen. Vi finder nok aldrig ud af, hvordan dansen blev udført i starten af 1800-tallet. Tænk, hvis videokameraet havde været opfundet dengang. Ak ja.

Som et lille plaster på Mallebrok-såret, finder vi en lille krølle på dansebeskrivelse i Demuth:1979. Udgangspunktet for dansebeskrivelsen, er den samme som i dette hæfte, men de krydrer dansen med et udråb. Denne tilføjelse stammer fra folkemusik-miljøet omkring Seem Gamle Skole. Råbet er et element, de har lånt fra en anden Mandø-dans. Når man første gang har vendt sig over den ene skulder og har front til egen partner, så råber man "hwa". Samme råb bliver gentaget, når man var drejet over den anden skulder og atter har front til egen partner. Thorkild Demuth forklarer det med, at der var meget storm ude på Vesterhavet og derfor er man nødt til at gentage råbet. Denne tilføjelse kan ses som en slags hilsen til dansen "Vip", hvor man også råber, når man foretager en vending. På en eller anden måde hører denne Demuth-variant også med til historien om Mandø-danse. Det har været deres forsøg på at tilføje noget fantasi til dansen - og holde den i live.

Ottetur:

Beskrivelsen til Ottetur stammer fra Demuth:1979. Som der står i beskrivelsen, er der en opfordring til at improvisere nogle ture med hoptrin. Det fremgår ikke om denne opfordring stammer fra Demuth - det er dog nærliggende at tro! De nævner nemlig ikke noget om, at versionen med forskellige ture er blevet overleveret af øboere. Det skriver de ellers flere andre steder i deres hæfte. Så måske er det Karen og Thorkild Demuths bidrag til, at dansen lever og udvikler sig.

En nærmest identisk dans flourer i folkedansekrede. Melodien er den samme og eneste forskel er, at der er byttet om på afdeling B (do-si-do) og afdeling C (armkrog). Jeg har ikke kunne spore, hvor den variant stammer fra eller hvordan, den er opstået.

Sidste dans (sønderhoning):

Denne melodi fik Thorkild Demuth indsamlet i forbindelse med sin research til Demuth:1979. Fra Grüner Nielsen ved vi, at øboerne allerede i starten af 1900-tallet har danset sønderhoning.

Trindans:

Der findes en del kilder, der beskriver trindans. I dette hæfte er der tre versioner, som kommer fra hver deres udgivelse. Tilsammen fortæller de en historie om, at danse ændrer sig - eller måske, at menneskers hukommelse af danse ændrer sig over tid.

1916-beskrivelsen findes i udgivelsen "Grüner Nielsen:1917A. Beskrivelsen fra 1953 finder du i "Danske Folkedanseres jubilæumsskrift 1929-1979", hvor Svend Clemmensen beskriver dansen efter et besøg på øen. Den nyeste af de tre beskrivelser kommer fra Demuth:1979.

Af "Danske studier" fra 1917 fremgår det, at ingen på øen kan komme i tanke om, at man har danset trindans til andre viser end "Der var en skønjomfru" og "Katten i sækken". Begge finder du i dette hæfte. I den forbindelse bliver det nævnt, at man under omkvædet til den ene dans (Katten i sækken) har gjort 3 tramp på ordene "Hå Hå Hå" og "Filik Filak Filej". Dette er dog ikke blevet flettet ind i dansebeskrivelsen fra samme udgivelse. Det ligger lige til højrebænet at forsøge sig med en trindans, hvor man synger "Katten i sækken" og får passet de nævnte tramp ind. Hvem ved; måske er versionen med tramp ikke blevet danset i over 100 år. Måske bliver versionen aldrig nogensinde danset igen. Det kunne være en blindgyde med mindre nogle begiver sig ud i en fortolkning.

Vi går ej af dette hus (afslutningsdans)

Der findes ikke så meget information om denne dans, der udføres til melodien "Og vi går ej af dette hus". Dansen er beskrevet i Grüner Nielsen:1917A, hvor der står lidt om denne dans og slægtskabet med en dans fra Sønderjylland, der hedder "Trinddans".

Selve melodien kan man godt finde i andre sammenhænge, hvor den bliver spillet som en almindelig sønderhoning. I forbindelse med dansen er der to tekster, der minder en del om hinanden. Den gamle version er fra den førnævnte kilde, mens den nye tekst stammer fra Demuth:1979.

Vippen

Vippen eller "Vip" er beskrevet i Grüner Nielsen:1920. Hvis man vil vide mere om dansen, så er det dér, man skal kigge. I slutningen af 70'erne, da Demuth besøgte Mandø var der ikke nogen beboere tilbage, der kendte dansen.

Hvis man er mere nysgerrig på dansens historie, så er der to spor, som man kan prøve at forfølge. Mandø-præsten, Henrik Bruun, skriver lidt om

dansen. Det er ikke en egentlig dansebeskrivelse, men han giver til gengæld et portræt af skikke på øen. Og på den måde bliver vi klogere på rammen, i hvilken Vip og de andre danse er blevet danset. Han skriver følgende om Vippen: "Nu begynder pigerne en dans, hvorved de meget alvorligt går rundt i stuen; dansen ledsages af deres egen sang og den jammerligste musik af verden. Det unge mandskab, fire ad gangen, begynder nu ligeledes at gå rundt, og når de kommer forbi den pige, de forhen har spurgt: vil du danse med mig? Da tager de hende ved hånden og begynder at valse frisk omkring og når de skal foretage en ny forandring i dansen, da kommenderes der ligesom på orlogsskibene: "ror i læ", "klar til vending" etc. Og til en forandring daskes der vældig med hånden på loftet alt efter takten". Man kan ikke danse efter denne beskrivelse, men tekstuddraget understreger, at dansen har eksisteret i forskellige former - og at dansen har en løs form.

Hvis man er nysgerrig på melodien, så er der et andet spor, man kan følge. I udgivelsen Grüner Nielsen:1920 er der nemlig en vise på 4 vers, som hedder "Min far ga' mæ femten får". Visen er blevet brugt i Sønderjylland. Et af versene starter med "Og vi vil ha vos en lille bitte vip". Det stykker har fået sit eget liv - og en selvstændig dans - på Mandø.

Vævedans, Skorstensfejeren, Toppet høne, Matrosvals

På Mandø har der eksisteret danse, der blev kaldt: Vævedans, Skorstensfejeren, Toppet høne og Matrosvals. Dette ved vi, fordi Grüner Nielsen har nævnt disse danse uden dog, at sætte flere ord på dem. Det er oplagt at tænke, at "Vævedans" er et alternativt navn til "Harmonikavalsen" i dette hæfte, men vi kan ikke være sikre. Vi kan også spekulere i de øvrige navne, som minder om danse fra andre egne. Men det er gætværk, hvis vi antager, at man har danset samme dans på Mandø, som man har gjort andre steder i landet, blot fordi der er et navnesammenfald. Derfor må vi se navnene som et koldt spor. Det er danse, der har eksisteret, men som er gået tabt for eftertiden.

Vi har mistet mange danse igennem tiden. Det bedste vi kan gøre er at dyrke de danse, som er blevet overleveret. Når vi danser de gamle danse, så holder vi dem i live - og vi bidrager til, at historien fortsætter.

“Gamle danse fra Mandø”

Samlet og bearbejdet af Jacob Holm Laursen.

Hæftet er lavet og uddelt i forbindelse med
Danske Folkedanseres Landsstævne 2022 i Aalborg.